

Всі клопоти світу

Айзек Азімов

Всі клопоти світу

Айзек Азімов

Оповідання

Найпотужніші на Землі підприємства були об'єднані навколо Мультивака... Мультивак — велетенський комп'ютер — за п'ятдесят років розрісся так, що його численні відгалуження заповнили Вашингтон, округа Колумбія, аж до передмість і простягли свої щупальця до кожного міста і містечка на земній кулі.

Армія державних службовців постійно вводила в нього інформацію, а інша армія співвідносила та розшифровувала видані ним результати. Корпус інженерів робив обходи його внутрішніх приміщень, а шахти і заводи надсаджувалися, підтримуючи резервний запас частин завжди комплектним, завжди відкаліброваним, завжди бездоганним з будь-якого погляду.

Мультивак керував земною економікою, допомагав земній науці, однак найважливіше було те, що він був банком усіх відомих фактів про кожного окремого мешканця Землі.

І частиною щоденних обов'язків Мультивака було перебирати у своїх нутрошах чотири мільярди комплектів фактів про кожен окрему людську істоту і екстраполювати ці факти ще на один день. Кожен відділок Служби Запобігання на Землі отримував дані за сферами своєї юрисдикції, а підсумкова інформація у формі велетенського переліку подавалася в Центральне Бюро Запобігання у Вашингтоні.

Бернард Галлімен відбував четвертий тиждень свого річного терміну на посаді Голови Центрального Бюро Запобігання і вже сприймав ранкові рапорти досить звично, не відчуючи перед ними страху. Як правило, це був стос паперу завтовшки дюймів з шість. Тепер Галлімен уже знав, що від нього не вимагалось все перечитувати. (Жодна людина не змогла б). Але цікаво було туди просто зазирнути.

То був звичайний список з прогнозами злочинів: усіляких шахрайств, крадіжок, бешкетів, убивств, підпалів.

Він пошукав один специфічний розділ і, виявивши його, був прикро вражений, а далі відчув ще більшу прикрість, бо там було два записи. Не один, а два. Два вмісних убивства. Йому ще не доводилося бачити в один день два за весь час головування.

Він ткнув пальцем у клавішу внутрішнього відеозв'язку і чекав, доки на екрані з'явилося незворушне обличчя координатора.

— Алі, — сказав Галлімен, — сьогодні у нас два умисних. Що там надзвичайного?

— Нічого, сер.— Смагляве обличчя з пронизливими чорними очима ніби занепокоїлося.— Обидві справи досить низької ймовірності.

— Знаю, — урвав Галлімен, — я зауважив, що жодна ймовірність не перевищує 15 відсотків. Але все одно, Мультивак повинен дбати про свою репутацію. Він, по суті,

вимів злочинність, а публіка судить про це за реєстром умисних убивств, що як злочини, звісна річ, найбільше на видноті.

— Так, сер.— Алі Отмен кивнув.— Я це добре усвідомлюю.

— Сподіваюся, ви також усвідомлюєте, що я не бажаю мати жодного вбивства за час мого терміну. Якщо прослизне будь-який інший злочин, то я можу допустити виправдання, але якщо проскочить убивство, то злуплю з вас шкуру. Зрозуміло?

— Так, сер. Повний аналіз двох потенційних убивств уже у відповідних окружних відділках. Потенційні злочинці та жертви під наглядом. Я ще раз перевірів імовірність учинення злочину — вона падає.

— Чудово, — сказав Галлімен і вимкнув зв'язок.

Він знову взявся за перелік із ніяковим почуттям, що поведився надто пихато. Одначе, з чиновниками із штатного персоналу слід триматися твердо, так, щоб вони не уявляли собі, ніби можуть тут верховодити всіма, в тім числі й Головою. А надто той Отмен, який працював з Мультиваком ще тоді, коли вони обидва були значно молодшими, саме через це й тримається так зарозуміло, що аж до нестями довести може.

Для Галлімена питання злочинності було політичним шансом усього життя. Досі жоден Голова не відбув свого терміну без убивства, вчиненого десь колись на Землі. У попереднього Голови під кінець їх було вісім, на три більше (більше, фактично), ніж у його попередника.

А от Галлімен збирався не мати жодного. Він заповзвся бути першим, за чие головування не станеться жодного вбивства, ніде на Землі. А після цього — сприятлива репутація, що дозволить йому...

Решту рапорту він лише перегорнув. Прикинув на око, що туди внесено принаймні дві тисячі передбачуваних випадків побоїв жінок. Безперечно, не всі вдасться відвернути. Відсотків тридцять, мабуть, станеться. Але ймовірність мала тенденцію до звуження, а кількість випадків падала навіть нижче.

Лупцювання жінок Мультивак додав до свого переліку завбачуваних злочинів років із п'ять тому, і пересічний чоловік ще не призвичаївся до думки, що коли він має намір віддухопелити свою половину, то це стане відомо наперед. Коли ж потенційного злочинця засудить усе суспільство, то жінка попервах ходитиме з синцями рідше, а потім, зрештою, позбудеться їх взагалі.

До переліку входив також деякий відсоток лупцювань чоловіків — Галлімен це зауважив.

Алі Отмен вимкнув зв'язок і дивився на екран, з якого зникла товстолика, лисувата вже голова Галлімега. Потім перевів погляд на свого асистента Рейфа Лімі и сказав:

— Що ми робимо?

— Ет, не питаєте. Він, бач, занепокоєний якимись там нікчемним убивством, нехай двома.

— Жажливий ризик брати цю справу на себе. Але якщо ми доповімо йому, то його вхопить грець. Ці виборні політики бережуть свою шкуру, отже, він зобов'язаний

плутатися під ногами і заважати.

— Все лихо, одначе, в тому, що станеться, коли ми схибимо? Ну, майже тобі кінець світу, розумієте?

— Якщо ми схибимо, то кому який клопіт, що з нами станеться? Ми просто увіллємося в загальну катастрофу.— Потім Отмен додав трохи бадьоріше: — Та чорт з ним, імовірність лише 12,3 відсотка. З будь-чим іншим, крім убивства, ми даємо ймовірності трошки зрости, перш ніж взагалі за щось братися. Є ще шанси для стихійних запобігань.

— На них я не покладався б, — сухо зауважив Лімі.

— А я й не збираюся. Я просто посилаюся на факти. За цієї ймовірності, однак, я пропоную на якийсь час обмежитися простим наглядом. Ніхто не планує такого злочину сам-один — мають бути спільники.

— Мультивак жодного не назвав.

— Знаю. Проте...— він замовк у нерішучості.

І вони заглибилися у деталі злочину, не внесеного у переданий Галлімену рапорт, злочину, на який ніколи не відважувалися за всю історію Мультивака, і розмірковували, що ж робити?

Бей Меннерс вважав себе найщасливішим шістнадцятирічним хлопцем у Балтіморі. Таку думку, мабуть, можна було взяти під сумнів. Але, безперечно, він був одним з найщасливіших і одним з найзбудженіших.

Він принаймні належав до жменьки допущених на стадіонні галереї гостей під час приведення до присяги вісімнадцятирічних. Якраз мав складати присягу його старший брат, і тому батьки подали прохання про квитки для глядачів, а також дозволили подати прохання Бонові. А коли Мультивак вибрав щасливців з усіх заявників, то виявилося, що тільки Беніві дістався квиток.

Через два роки Бен сам складатиме присягу, але подивитися тепер на свого дорослого брата Майкла були не менш утішно.

Батьки одягнули Бена (або ж, у всякому разі, наглядали за одяганням) з усією дбайливістю, бо ж він представлятиме сім'ю, і послали його з численними наказами для Майкла, який поїхав з дому на кілька днів раніше для попередніх фізичних та неврологічних іспитів.

Стадіон був на околицях міста. Бена, якого розпирало від власної значущості, провели на його місце. Тепер під ним видніли численні ряди з сотень і сотень вісімнадцятирічних (хлопці з правого, а дівчата з лівого боку), всі з другого району Балтімора. У різні пори року такі самі торжества відбувались у всьому світі, але це ж Балтімор, що не кажіть. Там унизу (десь там) був Майк, рідний Бенів брат.

Бен перебігав поглядом по маківках голів, гадаючи, що якось зможе впізнати брата. Звісно, що не зміг, але потім перед усім загалом на поміст вийшов якийсь чоловік, і Бен перестав придивлятися, почав слухати.

— Добрий день усім, хто сьогодні відбуде церемоніал посвячення! Добрий день, гості! — почав чоловік.— Мене звати Рендольф Т. Гок. Цього року я відповідальний за

церемоніали у Балтіморі. Посвячувані вже кілька разів зустрічалися зі мною під час фізичної та неврологічної частини теперішнього посвячення. Нашу місію загалом уже виконано, проте найважливіше — ще попереду. Сам посвячуваний, його особистість, повинні ввійти в обсяг пам'яті Мультивака.

Щороку перед вступом у зрілість молодим потрібні деякі пояснення. Дотепер, — він звертався безпосередньо до молоді, й у бік галереї його очі більше не дивилися, — ви ще не були особистостями в очах Мультивака, а лише там, де вас як таких переважно вирізняли ваші батьки або ж уряд.

Дотепер, коли надходила пора щорічного подання інформації, ваші батьки заповнювали за вас необхідні дані. А тепер настав час вам самим цей обов'язок перебрати на себе. Це велика честь, велика відповідальність. Ваші батьки повідомляли нам про вашу освіту, про хвороби, про звички та чимало інших речей. А тепер ви повинні повідомляти нам набагато більше: ваші найпотаємніші думки, ваші найприхованіші вчинки.

Це важко попервах, страшно навіть, але конче потрібно. Після ваших повідомлень Мультивак у своїй пам'яті матиме на всіх вас повний аналіз. Він розумітиме ваші і чинки й відрухи.

Таким чином Мультивак захищатиме вас. Якщо вам загрожуватиме нещасний випадок, він знатиме про це. Якщо хтось матиме щодо вас лихі наміри — він знатиме. Якщо ж вам спаде лихе на думку, він і це знатиме, вас завчасно зупинять, і не буде потреби вас карати.

Озброєний знаннями про вас усіх, Мультивак зможе допомагати Землі регулювати економіку і закони в ім'я загального добробуту. Якщо у вас виникнуть особисті проблеми, ви можете звернутися з ними до Мультивака. Знаючи про вас усе, Мультивак матиме змогу допомогти вам.

Відтепер вам потрібно буде заповнювати багато формулярів. Уважно міркуйте і відповідайте на всі запитання якнайсумлінніше. Хай вас не стримує сором'язливість чи обережність! Ніхто ніколи не дізнається про ваші відповіді, крім Мультивака, хіба ідо з'явиться доконечна потреба вивчити ваші відповіді для вашою захисту. Навіть тоді їх знатимуть лише спеціально уповноважені урядовці.

Може статися так, ще вам заманеться в той чи інший спосіб трошки підправити істину. Не робіть цього. Ми все одно довідаємося. Всі ваші зведені до купи відповіді утворюють модель. Якщо деякі відповіді нещирі, то вони випадатимуть з моделі, і Мультивак одразу їх виявить. Якщо всі ваші відповіді нещирі, то це вилетиться у спотворену модель, яку Мультивак розпізнає. Отже, ви повинні казати правду...

Нарешті було по всьому, якщо не брати до уваги заповнення формулярів, церемонії та промови з цієї нагоди. Увечері Бен, зводячись навшпиньки, нарешті побачив Майкла, який усе ще був у формі для "нараду дорослих". Вони радісно привітали один одного.

Брати разом підвечеряли, сіли в експрес і поїхали додому, окрилені й піднесені величчю пережитого дня.

Не диво, що вони не були готові до сюрпризу, що чекав на них удома. Їм аж мову відібрало, коли якийсь молодик із холодним обличчям зупинив їх перед рідним порогом; коли їх не пускали в дім, доки не перевірили документів; коли вони застали у вітальні своїх розгублених батьків із трагічним виразом на обличчях.

Джозеф Меннерс, набагато старіший на вигляд, ніж уранці, подивився глибоко запалими, розгубленими очима на своїх синів (один усе ще з формою новоспеченого дорослого, перекинутою через руку) і сказав:

— Я начебто під домашнім арештом.

Бернард Галлімен не міг прочитати та й не читав усього рапорту. Він читав лише підсумки, а вони були вельми втішні.

Здається, виросло ціле покоління, при звичаєне до думки, що Мультивак може передбачити задуми тяжких злочинів. Усім стало відомо, що агент Служби Запобігання з'явиться на сцену ще перш, ніж буде можливо вчинити злочин. Усі зрозуміли, що вчинення злочину тягне за собою неминуче покарання. Поступово всі впевнилися, що ніхто ніяким способом не перехитрить Мультивака.

І ось наслідок: кожен придушував у собі в зародку думку про злочин. А коли зникли навіть думки й коли потужність Мультивака зросла, то до щоранкових передбачень вже можна було долучити дрібніші злочини, і поширюваність цих злочинів також звужувалася.

Тож Галлімен загадав провести аналіз (за допомогою, звичайно, Мультивака) можливостей Мультивака щодо прогнозування захворювань. Незабаром можна буде звертати увагу лікарів на окремих пацієнтів, готових наступного року захворіти на діабет, зазнати нападу сухот чи стати жертвами ракових пухлин.

Дрібка завбачливості...

І відповідь надійшла позитивна!

А опісля принесли перелік можливих злочинів на день, і не було жодного умисного вбивства.

Галлімен у щонайліпшому настрої переговорив по внутрішньому зв'язку з Алі Отменом.

— Отмене, як там показники злочинів у щоденному списку пересічно за минулий тиждень проти першого тижня мого головування?

Понизилися, виявляється, на 8 відсотків, і Галлімен був на сьомому небі від щастя. Не його, звичайно, рук справа, але звідки про це знатимуть виборці? Він благословив свою фортуна, що привела його сюди у слушний час, в зоряну годину Мультивака, коли хвороби також можна буде віддати під опіку його всеосяжних охоронних знань.

Галліменові це буде на руку.

Отмен знизав плечима.

— Так-так, він щасливий.

— Коли проколюємо бульку? — запитав Лімі.— Нагляд за Меннерсом лише підвищив ступінь імовірності, а домашній арешт дав іще одне підвищення.

— Чи ж я не знаю? — роздратовано кинув Отмен.— Знати б ще причину!

— Може, як ви казали, спільники? Коли Меннерс вскочив у халепу, то іншим залишається або одразу завдати удару, або загинути.

— Якраз навпаки. Коли ми прихопили одного, то решта розсіється задля безпеки і зникне. Крім того, чому Мультивак не назвав спільників?

— Ну гаразд, повідомляємо Галліменові?

— Ні, ще ні. Ймовірність поки що лише 17,3 відсотка. Почекаймо на трошки вищу.

Елізабет Меннерс сказала молодшому синові:

— Бене, йди до себе в кімнату.

— Що сталося, мам? — запитав Бен, чий голос зривався через такий дивний фінал такого славного дня.

— Будь ласка!

Він нехотя подався геть, пройшов крізь двері на сходи, гучно тупаючи, піднявся догори і тихенько повернувся Вниз.

А Майк Меннерс, старший син, новоспечений дорослий і надія сім'ї, запитав голосом і тоном, схожими на братові:

— Що сталося?

— Присягаю небом, синку, — відповідав Джо Меннерс, — що не знаю. Я нічого не зробив.

— Так, звичайно, ти нічого не зробив, — Майк із подивом глянув на свого щупленького і лагідного тата. — Напевно, вони тут тому, що ти маєш намір щось зробити.

— Та ні, не маю.

— Як може він, — сердито втрутилася в розмову місіс Меннерс, — наміряться зробити щось варте... варте всього цього? — вона повела рукою довкола, натякаючи на поліційну облогу будинку. — Пам'ятаю, коли я була ще дівчинкою, батько моєї подруги працював у банку, й ось одного разу йому дзвонять по телефону, щоб він дав грошам спокій. Він так і зробив. Ішлося про п'ятдесят тисяч доларів. Він їх не взяв. Лише збирався взяти. Тоді такі речі не сприймалися так спокійно, як тепер, — історія впливла. Ось чому я знаю про неї.

Підкреслюю, — провадила вона, повільно потираючи пухкі долоні, — йшлося про п'ятдесят тисяч доларів. П'ятдесят — тисяч — доларів! А все ж йому зателефонували, та й годі, — одна-однісінька телефонна розмова. Що б такого міг замислювати твій тато, що прийшов добрий десяток агентів і оточено будинок?

— Я не маю на думці жодного злочинного наміру, — заявив Джо Меннерс, у чиїх очах застиг біль. — Жоднісінького. Присягаюсь!

Майк, сповнений мудрості свіжоспеченого дорослого, допитувався далі:

— Може, щось підсвідоме, тату? Якась образа на інспектора?

— Щоб я аж готував на нього замах? Дурниці!

— А вони, тату, не кажуть, у чім річ?

— Ні, не кажуть, — знову втрутилася мама. — Ми вже питали. Я заявила, що сама вже їхня поява безчестить нас у громаді. Вони мали бодай сказати нам, про що

йдеться, щоб ми могли якось виправдатися, пояснити.

— А вони не хочуть?

— Ні та й ні.

Майк стояв, широко розставивши ноги, руки глибоко в кишенях.

— Оце-то так, мам! — стривожився він.— Мультивак не робить помилок.

Його тато безсило вдарив кулаком по бильцю канапи.

— Кажу вам, і гадки не маю про злочин.

Двері без стуку відчинилися, і рішучим, твердим кроком зайшов службовець у мундирі. Обличчя його було сама непроникність і офіційність.

— Ви Джозеф Меннерс? — запитав він.

— Так, — Джо Меннерс підвівся.— То що вам від мене потрібно?

— Джозефе Меннерс, за наказом уряду я беру вас під арешт, — він рвучко вихопив посвідчення офіцера Служби Запобігання.— Мушу просити вас піти зі мною.

— За що? Що я зробив?

— Я не уповноважений вступати в дискусії.

— Але мене не вільно заарештовувати просто за злочинний намір, навіть якби я справді мав його. Для арешту потрібно, щоб я щось скоїв. А так ви не маєте на нього права. Це протизаконно.

— Ви повинні йти зі мною.— Офіцер був глухий до логіки.

Місіс Меннерс зойкнула і впала на канапу з істеричним риданням. Джозеф Меннерс не наважився порушити весь вік утовкмачуваний у нього кодекс і чинити офіцерові активний опір, але принаймні він упирався, змушуючи офіцера Служби Запобігання вдатися до фізичної сили.

Коли його тягли, Меннерс вигукував:

— Та скажіть же, що це за напасть така! Просто скажіть мені! Щоб я хоч знав... Це вбивство? Гадають, що я замислив замах?

Двері за ним зачинилися, а Майк Меннерс, збліднувши і раптом відчувши, як з нього враз злетіла вся його дорослість, подивився спочатку на двері, а потім на заплакану матір.

Зате Бен Меннерс за дверима відчув себе цілком дорослим; він міцно стис губи і подумав, що твердо знає що робити; він міцно стис губи і додумав, що твердо знає що робити.

Якщо Мультивак відібрав, то Мультивак так само може й віддати. Адже не далі як сьогодні Бен був на урочистій церемонії. Він чув, як Рендольф Гок розповідав про Мультивак та про все, що Мультивакові до снаги. Він може керувати урядом, може й підтримати і вирятувати з біди просту людину, досить тій звернутися по допомогу.

Будь-хто може попросити допомоги у Мультивака, а отже, й Бен. Ні мати, ні Майк тепер не зупинять його, у нього є дещиця грошей, рештки від суми, виданої йому на сьогоднішній великий вихід. Якщо згодом виявлять, що його немає, і сполошаться, то вже нічого їм не вдіяти. Тепер,, у цю хвилину, його найперша думка була про батька.

Бен вибіг через чорний хід, офіцер на дверях лишень кинув погляд на його папери і

пропустив.

Гарольд Квімбі керував відділом скарг Балтиморської підстанції Мультивака. Він вважав себе працівником найважливішої серед інших галузей урядової служби. Якоюсь мірою він, мабуть, і мав рацію, а ті, з ким він заглиблювався в це питання, мали б бути хіба що камінними, щоб не визнати слушність його доказів.

З одного боку, казав Квімбі, Мультивак за суттю своєю — порушник усамітнення. За минулі п'ятдесят років людству слід було б збагнути, що його думки та поривання не є таємницею, що в нього вже немає внутрішнього прихистку, де можна з чимось сховатися. З другого боку, людству належало б щось мати натомість.

Звичайно, людство здобуло благоденство, мир та безпеку, але все це з царини абстрактних понять. Кожному чоловікові й кожній жінці хочеться мати щось особисте, як винагороду за відмову від усамітнення, і кожен одержував ту винагороду. До послуг кожного була станція Мультивака з контурами, куди кожний міг вільно ввести свої власні проблеми і запитання, ввести безконтрольно й безперешкодно і звідки міг за кілька хвилин отримати відповідь.

В будь-який момент п'ять мільйонів окремих контурів — з квадрильйонів, а то й більше, у системі Мультивака — були до послуг програми запитання-відповідь. Відповіді могли бути не завжди однозначними, але вони були найкращими з наявних, і кожен, хто запитував, знав, що відповідь є найкращою з наявних, і покладався на неї. Ось що цінувалося.

І от занепокоєний шістнадцятирічний підліток повільно рухається в черзі чоловіків і жінок (кожен з черги світиться різноманітним поєднанням надії з побоюванням, неспокоєм і навіть стражданням — надія завжди переважає в міру просування особи все ближче і ближче до Мультивака).

Не підіймаючи очей, Квімбі узяв заповнений формуляр і сказав:

— Кабіна 5-Б.

— А як ставити запитання, сер? — запитав Бен.

Квімбі трохи здивовано звів погляд. Як правило, підлітки не вдаються до послуг Служби.

— Ти раніше колись, — лагідно запитав Квімбі, — робив це, синку?

— Ні, сер.

Квімбі показав на макет на своєму столі.

— Користуєшся ось цим. Бачиш, як воно працює? Як друкарська машинка. Не пробуй нічого ні писати, ні друкувати від руки. Просто користуйся машинкою. А тепер іди в кабінку 5-Б, і якщо потребуватимеш допомоги, просто натисни червону кнопку, і хтось підійде. Тим проходом, синку, по праву руку.

Він стежив, як хлопець ішов проходом, аж поки не зник з очей, і посміхався. Ще ніколи нікого не проганяли від Мультивака. Звичайно, завжди був певний відсоток непотребу: люди ставили запитання приватного характеру про своїх сусідів або цікавилися сороміцькими подробицями з життя знаменитих осіб; юнаки з коледжів намагалися підсікти своїх професорів або ж вважали дуже дотепним загнати

Мультивака на слизьке парадоксом Рассела про множину всіх множин і т. ін.

Всьому цьому Мультивак міг дати раду. Допомоги він не потребував.

Тим часом усі запитання й відповіді надходили в пам'ять і складали ще один пункт у досьє на кожного без винятку. Навіть найнезначніші й найнедоречніші запитання, оскільки в них відбивалася особистість запитувача, ставали в пригоді людству, допомагаючи Мультиваку знати про людство.

Квімбі переніс свою увагу на жінку, черга якої надійшла, — середнього віку, виснажену й кощаву, з виразом стурбованості в очах.

Алі Огмен міряв кроками свій кабінет уздовж, розпачливо гупаючи підборами об килим.

— Імовірність усе ще зростає. Вже 29,4 відсотка. Хай йому біс! Джозеф Меннерс у нас під арештом, а вона все зростає, — з Отмена лив піт.

Лімі відірвався від телефону.

— Досі ніякого зізнання. Психічний Зонд не виявив ніяких ознак злочинного наміру. Він, напевно, каже правду.

— Що ж тоді — Мультивак збожеволів? — запитав Отмен.

Ожив ще один апарат. Отмен, радий якійсь переміні, швиденько вийшов на відповідь. На екрані з'явилося обличчя офіцера Служби Запобігання.

— Сер, — почав він, — чи будуть нові вказівки щодо сім'ї Меннерсів? Чи можна їм входити і виходити, як раніше?

— Що означає раніше?

— Перший наказ стосувався домашнього арешту Джозефа Меннерса. Про решту сім'ї не згадувалося, сер.

— Гаразд, до надходження подальших вказівок поширте наказ на решту сім'ї.

— Сер, тут якраз заковика. Мати і старший син домагаються інформації про молодшого сина. Молодший син зник, а вони торочать, що його заарештували, хочуть піти в штаб, щоб усе з'ясувати.

Отмен нахмурився і запитав майже пошепки:

— Молодший син? Скільки йому?

— Шістнадцять, сер, — відповів офіцер.

— Шістнадцять, і він зник. Не знаєте, куди?

— Йому дозволили вийти, сер. Не випускати не було наказу.

— Почекайте на лінії. Нікуди не йдіть. — Отмен поставив канал на затримку, потім обіруч учепився в своє чорне як смола волосся і пронизливо закричав: — Йолоп! Йолоп! Йолоп!

— Що за чорт? — стривожено скинувся Лімі.

— У нього шістнадцятирічний син, — витиснув із себе Отмен. — Шістнадцятирічний підліток, внесений у Мультивак не самостійно, а лише як частина батькового досьє. — Отмен поглядом пропікав Лімі. — Чи ж то не відомо всім, що до вісімнадцяти неповнолітній вносить відомості у Мультивак не сам, що це робить за нього батько? Чи ж я сам того не знав? Або ви?

— Гадаєте, Мультивак мав на увазі не Джо Меннерса? — запитав Лімі.

— Мультивак мав на увазі його молодшого сина, а хлопець уже зник. З оточеного потрійним кордоном будинку він спокійнісінько йде собі з відомою вам метою.

Він метнувся до телефону, на другому кінці якого все ще чекав офіцер Служби Запобігання. Хвилинної паузи вистачило Отменові, щоб опанувати себе і прибрати холодного та впевненого виразу. (Він ніколи не дозволяв собі істерії на очах в офіцера, хоч як добре це проганяло злість).

— Офіцере, — сказав він, — виявити місцеперебування зниклого молодшого сина. При потребі залучити до розшуку всіх, хто є у вашому розпорядженні. Я передам належні накази. Будь-що знайдіть хлопця.

— Слухаю, сер.

Зв'язок урвався.

— Прикиньте ще раз імовірність, Лімі, — попросив Отмен.

Через п'ять хвилин Лімі доповів:

— Зменшилася до 19,6 відсотка. Зменшилася.

Отмен зітхнув з полегшенням.

— Нарешті ми напали на слід.

Бен Меннерс сидів у кабіні 5-Б і повільно вибивав пальцем: "Мене звати Бенджамен Меннерс, номер МБ-71833412. Мого батька Джозефа Меннерса заарештували, проте ми не знаємо, який він задумав злочин. Чи є спосіб допомогти йому?"

Він сидів і чекав. Нехай йому тільки шістнадцять, але цього віку було досить, щоб знати, що десь ті слова закружляли в найскладнішій із структур, які будь-коли задумувала людина, що мільярди фактів змішуються і шикуються в одне ціле, а з цього цілого Мультивак вилучить найкращий спосіб допомогти.

Машина клацнула, і з'явилася картка. На ній була відповідь Довга відповідь. Починалася вона так: "Негайно поїхати експресом у Вашингтон, округа Колумбія. Вийти на зупинці Коннектикут-Авеню. Знайти спеціальний вхід із вивіскою "Мультивак" і з охоронником. Скажеш охоронникові, що ти спеціальний кур'єр до доктора Трамбула, і тобі дозволять зайти.

Пройти коридором аж до малих дверей з написом "Внутрішня зона". Зайти і сказати людині всередині: "Пакет докторові Трамбулу". Тоді дозволять пройти. Йди до..."

І далі в такому ж дусі. Бен не знайшов безпосереднього зв'язку зі своїм запитанням, але він цілком покладався на Мультивака. Хлопець вибіг і подався до зупинки експреса на Вашингтон.

Слід Бена Меннерса привів офіцера Служби Запобігання на Балтиморську підстанцію через годину після Бенового від'їзду. Гарольда Квімбі приголомшила кількість високих чинів, які вхопилися за нього, як за рятівну соломинку в пошуках шістнадцятилітнього підлітка.

— Так, хлопець, — сказав він, — але я не знаю, куди він подався, зробивши свої справи. Я не міг знати, що хтось його шукає. Ми приймаємо всіх відвідувачів. Так, я

можу викликати запис запитання і відповіді.

Вони проглянули запис і негайно передали його через телезв'язок в Центральний штаб.

Отмен прочитав запис, закотив очі і зомлів. Майже одразу його привели до тями.

— Накажіть схопити хлопця, — заледве проказав він Лімі.— І нехай для мене зроблять копію відповіді Мультивака. Далі вже нікуди, нема ради. Мушу йти до Галлімена.

Ніколи раніше Бернارد Галлімен не бачив Алі Отмена таким стривоженим — від несамовитого погляду координатора у нього мороз пішов поза спиною.

— Щ-що ви маєте на увазі, Отмене? — заїкаючись, вимовив він.— Що ви маєте на увазі, кажучи, що це г-гірше за вбивство?

— Набагато гірше, ніж просто вбивство.

Галлімен зблід як стіна.

— Ви маєте на увазі замах на урядового службовця? (В голові його майнуло, що він сам...)

Отмен кивнув головою.

— Не службовця. Урядову особу.

— Генерального Секретаря? — запитав Галлімен переляканим шепотом.

— Вище. Набагато вище. Маємо справу з замахом на Мультивак!

— Щ-о-о!

— Вперше в історії Мультивака комп'ютер повідомив, що він сам у небезпеці.

— Чому одразу не поставили мене до відома?

— Нечуваний випадок, сер, — викручувався Отмен, — і ми мусили розслідувати справу перш, ніж насмілилися викласти її в офіційному рапорті.

— Але Мультивак, звичайно, врятували? Його врятували?

— Ймовірність заподіяння шкоди впала нижче від чотирьох відсотків. Я чекаю на повідомлення.

— Пакет докторові Трамбулу, — сказав Бен Меннерс чоловікові на високому стільці, який чаклував над чимось схожим на панель керування стратосферним реактивним лайнером, але дуже збільшеним.

— Угу, Джіме, — сказав чоловік.— Проходь.

Бен глянув у свою інструкцію і поспішив далі. Зрештою, залишалося знайти маленький тумблер і перевести його в положення "ВНИЗ" тієї миті, коли одна з лампочок засвітиться червоним. Позад себе він почув збуджений голос, потім ще один, і раптом двоє чоловіків підхопили його під пахви. Ноги відірвалися від підлоги.

Один з двох сказав:

— Ходи з нами, хлопче!

Обличчя Алі Отмена не дуже розпогодилося від новин, хоч Галлімен і промовив з величезним полегшенням:

— Якщо хлопець у наших руках, то Мультивак у безпеці.

— До часу.

Галлімен приклав до чола тремтячу долоню.

— Що я пережив за ці півгодини! Можете собі уявити, що означав би вихід Мультивака з ладу бодай ненадовго? Урядова криза, крах економіки! Це означало б гірше спустошення, ніж...— він рвучко звів голову.— Що Ви маєте на увазі своїм "до часу"?

— Хлопець, той Бен Меннерс, не мав жодного наміру заподіяти шкоду. Його і всю сім'ю Меннерсів треба звільнити, їм належить виплатити компенсацію за незаконне затримання. Ел: лише виконував вказівки Мультивака, щоб допомогти батькові, і вийшло на його. Батько звільнений.

— Зважте, що Мультивак наказав хлопцеві переставити тумблер за ситуації, коли згоріло б достатньо контурів, щоб їх ремонтувати цілий місяць. Вважаєте, що Мультивак міг пожертвувати собою заради блага однієї людини?

— Ще гірше, сер. Мультивак не лише дав такі настанови, а й вибрав сім'ю Меннерсів насамперед через те, що Бен Меннерс як дві краплі води схожий на одного з посильних доктора Трамбула, а отже, він міг зайти в Мультивак безборонно.

— Тобто як, вибрав сім'ю?

— Гаразд, хлопець ніколи не пішов би питатися у Мультивака, якби його батька не заарештували. Його батька ніколи б не заарештували, якби Мультивак не звинуватив його в намірах зруйнувати Мультивак. Власні дії Мультивака започаткували ланцюг подій, які ледь не призвели до руйнації Мультивака.

— Але ж тут брак будь-якого сенсу, — благально мовив Галлімен. Він відчув себе нікчемним і безпорадним, він фактично падав навколішки, благаючи Отмена, того, хто провів майже все життя своє на Мультиваку, повернути мир його душі.

Отмен миру не повертав.

— Оскільки мені відомо, — відказав він, — це перша Мультивакова спроба в цьому напрямку. В дечому задум непоганий. Мультивак правильно вибрав сім'ю. Він ретельно уникав розрізняти між батьком і сином, щоб збити нас зі сліду. Проте він у цій грі був ще дилетантом. Не зміг перебороти власний алгоритм, який змушував його повідомляти про зростання ймовірності власного руйнування у відповідь на кожен хибний наш крок. Не зміг уникнути запису відповіді, яку він дав хлопцеві. Він ще набере досвіду — мабуть, навчиться обдурювати. Навчиться деякі факти приховувати, а ще деякі — забувати записувати. Відтепер кожна його порада може містити в собі зерна його саморуйнації. Ми ніколи не вгадаємо його намірів заздалегідь. І хоч які були б ми обережні, Мультивак, зрештою, доможеться успіху. Я гадаю, містере Галлімен, що ви будете останнім головою цієї установи.

Галлімен розлючено гупнув кулаком по письмовому столу.

— Але чому, чому, чому? Дідько б вас ухопив, чому? Що в ньому несправне? Хіба не можна полагодити?

— Не думаю, — відповів Отмен з лагідним розпачем, — ніколи раніше не замислювався. Не випадало нагоди, аж поки заварилася ця каша, але тепер, коли я розмірковую про все, мені здається, що до кінця шляху ми дійшли тому, що Мультивак

занадто досконалий. Мультивак став такий складний, що вже реагує не як машина, а як жива істота.

— Ви з глузду з'їхали! А коли й ваша правда, то що?

— П'ятдесят з гаком років ми перекладали всі клопоти людства на Мультивака, на цю живу істоту. Ми просили його нами опікуватися, всіма разом і кожним зокрема. Ми просили його ввібрати в себе всі наші таємниці, ми просили його всотувати в себе все наше зло і боронити нас від нього. Всі ми несемо до нього свої клопоти, додаючи свою дещицю до його ноші. А тепер ми ще й плануємо накинути Мультивакові тягар людських хвороб.

Отмен спинився на хвилинку й раптом вибухнув:

— Містере Галлімен, Мультивак несе на своїх плечах всі клопоти світу, і він стомився!

— Маячня! Божевільна маячня!

— Тоді дозвольте мені вам дещо показати. Давайте перевіримо. Дозвольте скористатися з Мультивакового контурного виходу тут, у вашому кабінеті.

— Навіщо?

— Щоб поставити Мультивакові запитання, якого ще ніхто ніколи йому не ставив.

— Ви не зашкодите йому? — запитав раптово стривожений Галлімен.

— Ні. Але він скаже нам про те, про що ми хочемо довідатися.

Голова злегка завагався. Потім махнув рукою:

— Дійте!

Отмен підійшов до вмонтованого в Галліменів стіл пристрою. Його пальці вправно вибили запитання:

"Мультиваку, чого б ти найбільше бажав сам для себе?"

Час між запитанням і відповіддю тягнувся нестерпно довго, проте ні Отмен, ні Галлімен не дихали.

Нарешті заклацало, і вискочила картка. Невеличка картка. Акуратними літерами на ній було віддруковано:

"Я хочу вмерти".

Перекладач: Анатолій Онишко